

Олександра Німилевич

Państwowy Uniwersytet Pedagogiczny im. Iwana Franki w Drohobyczu, Ukraina

ТВОРЧИСТЬ ЗИГМУНТА НОСКОВСЬКОГО В КОНТЕКСТІ ДІАЛОГУ КУЛЬТУР – ПОЛЬСЬКОЇ І УКРАЇНСЬКОЇ

Українська духовність, як відомо, органічно пов'язана з піснюю, а українська музикальність найприродніше і на подив легко виявляє себе у співі. Народна пісня, доволі часто як у далекому минулому, так і на сучасному етапі стає натхненним інтонаційним матеріалом для творчості композиторів різних країн і континентів, зокрема: польських, австрійських і німецьких композиторів, які певний період мешкали і творили в Галичині.

Глибокі наукові дослідження українських народних пісень почались щойно в ХІХ столітті, чимало праць простежують і шляхи проникнення українського фольклору в творчість композиторів світу. Ґрунтовна праця в цій ділянці Г. Нудьги «*Українська пісня в світі*» була перевидана наприкінці ХХ ст. у 2-х тт. (1997–1998 рр.) Інститутом народознавства у Львові в первісному варіанті, і, що важливо, без численних купюр, які були вилучені в односторонній публікації 1989 року. Цікавість викликає також англomовний довідник «*Українські музичні елементи в класичній музиці*» Якова Сорокера, виданий 1995 року в Канаді.

Нааявність українських елементів в музиці зарубіжних композиторів і зв'язки цих авторів з українською культурою стали об'єктом дослідження Бориса Кудрика, Мирослава Антоновича, Андрія Будяковського, Олександра Пеленського, Василя Щурата, Аристиди Вирсти, Василя Витвицького, Михайла Пекеліса, Яна Проснака, Стефанії Павлишин, Любові Кияновської, Романа Савицького-мол. та багатьох інших учених. Їхній внесок у цю сферу є справді визначним. Проте творчість З. Носковського згадується фрагментарно на кшталт: «Українські танцювальні мелодії та пісні в обробці Зигмунта Носковського мали успіх у всій Європі»¹.

Серед відомих композиторів, які надихалися фольклорними скарбами українського народу, – Йозеф Гайдн, Луїджі Боккеріні, Вольфганг Амадей Моцарт, Людвіг ван Бетховен, Ференц Ліст, Бела Барток, Едуард Мертке, Іван Кнорр, Фридерик Франсуа Шопен, Станіслав Монюшко, Кароль Шимановський, Юліуш Зарембський, Зигмунд Носковський, а також ті, хто

¹ Г. Нудьга, *Українська дума і пісня в світі*, т. 1, Львів 1997, s. 164.

проживав у Галичині – Юзеф Ельснер, Кароль Курпінський, Франц Ксавер Моцарт, Йоганн Рукгабер, Кароль Ліпінський, Ян Кароль Галль та ін.

Українська народна пісня й танець стали насагою і для відомого польського митця Зигмунта Носковського (1846–1909 рр.). Композитор і диригент, скрипаль і піаніст, педагог і музикознавець, активний музично-громадський діяч, уродженець Варшави – З. Носковський – з раннього віку (з 5 років) грав на скрипці, а першим учителем юного таланту був учитель Генріка Венявського – Ян Хорнзель. Свої перші композиції Носковський написав у віці 15 років. Фахову освіту здобував у Варшавському музичному інституті (1864–1867 рр.) по класу фортепіано, скрипки (у Аполлінарія Контського) та співу (у Франческо Чаффеї) і наполегливо працював з композиції під керівництвом Станіслава Монюшка, а згодом у Вищій школі музики у Фрідріха Кіля в Берліні (1872–1875 рр.). Повернувшись до Варшави, він став засновником Варшавської філармонії та Варшавського філармонічного оркестру, дитячого хору. З 1886 року був багаторічним професором і директором Варшавського музичного інституту. Серед його вихованців – відомі польські композитори: Генрик Мельцер-Щавінський, Генрик Бобіньський, Людомир Ружицький, Юліуш Вертхайм, Кароль Шимановський, Аполінарій Шелюто, Тадеуш Йотейко, Адам Венявський, Людвік Плосайкевич, Мечислав Карлович, Фелікс Конопасек, Еугеніуш Моравський-Домброва, Гжегож Фітельберг та інші.

Примітно, що видатний український письменник, поет, перекладач, громадський діяч Іван Франко залишив цікаві враження від творчості Зигмунта Носковського у дослідженні *«Музика польська і руська»* (1892 р.)², опублікованому польською мовою у шістьох номерах часопису «Kurjer Lwowski». На той час І. Франко співпрацював з цим виданням і отримав редакційне завдання здійснити опис міжнародної музично-театральної виставки, яка відбулася у Відні у травні-грудні 1892 року та охарактеризувати зміст брошури польського музикознавця Францішка Биліцького (1845–1922 рр.)³, яка була присвячена цій події. Стаття І. Франка з заувагами, доповненнями, роздумами, порівняльним аналізом, значними доповненнями розділів, присвячених польській, а особливо, українській музиці, стала окремою музикознавчою працею митця.

І. Франко виокремлює у творчості З. Носковського певні ознаки стилю знаменитого вчителя С. Монюшка. Передусім, це досконала форма, чарівні ритміко-мелодійні образи творів, пряме й опосередковане звернення до фольклору.

² І. Франко, *Muzyka polska i ruska*, „Kurjer Lwowski” 1892, nr 239–243, nr 249 (27 VIII – 6 IX).

³ Францішек Биліцький (1845–1922) – доктор філософії, літератор, педагог, музикант (піаніст – гри на фортепіано навчався у Теодора Лешетицького у Відні й був відомий як знаменитий естрадний піаніст).

Франко констатує, що у своїх композиціях «Носковський виявляє рухливий та заповзятливий, багатогранний розум, який з легкістю оволодіває різними формами та задумами. Майже всі його фортепіанні твори мають тільки йому властиву й ним створену форму, яку він називає «краков'яком». Це – дух різноманітних мелодій сільського населення, яке заселяє краківську висоту»⁴.

Вміло сприйняті й інтерпретовані характерні ознаки народних танців огранені майстерною формою, творять барвистий образ у його композиціях. Вільно почуває себе Носковський, на думку Франка, «в симфонічних творах, серед яких симфонія «Елегійна» та велика характеристична увертюра «*Морське око*» – рід симфонічної поеми, яка виникла внаслідок мандрівки в татранські гори, і яка відзначається правдивою красою форми, ясною провідною думкою та майстерним викінченням»⁵.

Кантата «*Світезянка*» для оркестру і хору на слова балади Міцкевича, опери «*Хата за селом*», «*Вирок*», «*Помста*» і «*Лівія*» – це полотна, в яких «композитор виявив майстерне оволодіння формою»⁶. «Шедевром Носковського» називає І. Франко п'ятдесят пісень для дітей на слова Марії Конопніцької «*Чотири пори року*» зі змалюванням краси чотирьох пір року. Тут він виокремлює легкість і невимушеність чарівних мелодій, чіткість та співзвучність з ними фортепіанного акомпанементу, що стало «красномовним доказом творчої сили майстра»⁷. Згадав Франко й фортепіанні обробки польських та українських пісень і танців на чотири руки, які стали особливо популярними не тільки на батьківщині, а й за кордоном.

Цікаво, що прем'єра опери З. Носковського «*Лівія Квінтілла*» на лібрето Станіслава-Марека Жентковського і Людомила Германа відбулася 15 лютого 1898 року у Театрі Скарбка у Львові. Як зазначив дослідник творчості композитора Гжегож Зезюля, робота над твором тривала від початку 90-х років XIX ст. до початку 1896 р. і вже від того часу велася тривала дворічна підготовка до її постановки у Львівському оперному театрі. Виконавцями прем'єрної вистави були: «Тереса Аркльова (Лівія), Владислав Флор'янський (Ликон), Габріель Гурський (Прокул), Ірена Богуссувна (Селена), Юліан Єрьомін (Сільва)... хор підготував Францішек Сломковський. Декорації та костюми вийшли з майстерні Зигмунта Балека, а хореографію опрацював Францішек Жимірський»⁸.

⁴ І. Франко, *Музика польська і руська* [w:] *Іван Франко про музику*, ред. Т. Коноварт, Львів 2006, s. 52.

⁵ *Ibidem*, s. 52.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*.

⁸ Г. Зезюля, «*Лівія Квінтілла*» – опера Зигмунта Носковського, „Студії мистецтвознавчі”, [Київ] 2008, nr 3(23), s. 99.

Прем'єрне виконання відбулося під диригуванням композитора З. Носковського. Отримавши добрі відгуки на Львівську прем'єру опери і п'яти вистав, через втручання впливового музичного критика С. Нев'ядомського, опера була знята з виконання, що принесло чимало прикрих переживань автору музики. Труппа Львівського оперного театру повторила оперу у травні 1898 року в Кракові.

Через різноманітні перешкоди, протистояння, які траплялися на шляху композитора змістовно описані в статті Г. Зезюлі, прем'єра опери у Варшаві відбулася 19 квітня 1902 року. Про ці перипетії композитор писав: «[...] Одна групка підлабузників Падеревського з панамі [Александром] Райхманом і [Генриком] Опенським на чолі спробувала знищити мою оперу. Перед виставою ще пустили негативні чутки... Але тим більшим був триумф! На першій виставі нас викликали 25 разів! ... Після другої вистави здавалося, що опера провалиться. Спектакль ішов за найгірших умов, а саме, в понеділок, коли настали єврейські свята, а в нас це щось значить. Аристократія уся була зайнята на благодійному концерті у філармонії, у росіян – Великодній тиждень. Проте наступна вистава вже була значно кращою, після чого на четвертій і п'ятій зала була вже переповнена, а запал публіки зростав. На п'ятій виставі нас викликали 15 разів»⁹.

У цій варшавській прем'єрній виставі з режисурою Владислава Флор'янського головну партію виконувала славетна українська співачка Соломія Крушельницька, а партію Сільви співав знаний польський співак Адам Дідур, вихованці професора консерваторії Галицького музичного товариства у Львові – Валерія Висоцького.

Композиції З. Носковського неодноразово звучали в Україні, зокрема і в Галичині. Насамперед варто зазначити, що композитор диригував симфонічним оркестром у Києві під час виконання його Симфонії № 3 «Від весни до весни» 3 грудня 1907 року, а також поеми «Степ» 2 грудня 1916 року. Повідомлення про ці події з'являлися у сучасній пресі, зокрема, в часописі «Рада» у рубриці «Театр і музика» повідомлялося, що театральна комісія київської міської думи доручила гуртку професійних музик, на чолі яких стояли диригенти Віктор Чечот та Микола Тутковський, упорядковувати симфонічні концерти в міському театрі в сезоні 1907 року. Цього року гурток запросив до співпраці відомих диригентів Зигмунта Носковського, Олександра Зілоті та інших¹⁰.

Часто музика З. Носковського звучала у Львові на тематичних концертах чи в авторських програмах. Варто зазначити, що цікаві факти виконання музики З. Носковського у Львові подані в дослідженні доктора мистецтвознавства

⁹ *Ibidem*, s. 88.

¹⁰ *Театр і музика*, „Рада” 1907, nr 185 (15 VIII), s. 4.

Тереси Мазепа. Насамперед, зазначається, що «завдяки Я. Галлю в імпрезах ГМТ (Галицьке Музичне Товариство, в якому в 1884–1886 рр. диригентом був Я. Галль – О.Н.) з'явилася сучасна польська музика, зокрема твори В. Желенського, З. Носковського, І. Я. Падеревського»¹¹.

Другого липня 1887 року відбулася важлива подія, що репрезентувала об'єднання польських і українських хорових товариств, адже «на урочистій зустрічі цісаревича Рудольфа у Львові об'єднаний з хорами інших музичних товариств, чоловічий хор ГМТ виконав дві кантати – «польську» З. Носковського та «руську» А. Вахнянина»¹².

У програмі концерту з творів сучасних польських композиторів, організованому Галицьким Музичним Товариством 25 червня 1894 року, звучали твори С. Монюшка, А. Мінхаймера, Г. Венявського, В. Желенського і З. Носковського – «Концертний полонез для оркестру», «Краков'як» для солістів та мішаного хору і фортепіано в 4 руки (відбулося перше виконання цих творів)¹³. Згодом у різноманітних програмах звучали: симфонічна поема «Степ», «Полонез» і «Куяв'як» з «Польської сюїти», ор. 28 (з народних тем) для оркестру, концертна увертюра для великого оркестру «Морське око», симфонія «Від весни до весни», відбулася прем'єра «Варіацій» для симфонічного оркестру на тему «Полонеза А-дуг» Ф. Шопена «З життя народу» (на інавгурації І-го З'їзду польських музикантів, 1910), Три народні пісні для мішаного хору в супроводі фортепіано: «Сіяла просо на загоні» (*Siałam proso na zagonie*), «Рано-рано, ранесенько» (*Rano-rano, raniusieńko*), «Виїхала на полечко» (*Wyjechałam na poleczko*)¹⁴. Кантатно-ораторіальні твори З. Носковського виконувалися за участі хорів «Лютня», колективу ГМТ, «Ехо» та «Львівського Бояну»: балада «Ясьо», кантати – «Світезянка», «Мандрівний музикант», «Рік в народній пісні».

За участі Зигмунта Носковського – на той час директора Варшавського Музичного Товариства – 27 січня 1889 року у Львові відбувся авторський концерт, у програмі якого прозвучали: «Струнний квартет» і «*Andante doloroso*» з «Другого струнного квартету» у виконанні професорів Консерваторії М. Вольфстала (1-а скрипка), Ф. Сломковського (2-га скрипка), А. Слядека (віолончель), а партію альту виконував композитор З. Носковський; а також «Сон», «Романс» (А. Маліновська – спів); «*Chanson ancienne*», «*Caprice à la bougée*» (М. Вольфсталь – скрипка); «Вірна дівчина» і «Голубочки» для жіночого хору; «Два Краков'яки» ор. 8 для фортепіано (виконавці

¹¹ Т.Л. Мазепа, *Галицьке Музичне Товариство у культурно-мистецькому процесі XIX – початку XX століття. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора мистецтвознавства за спеціальністю 26.00.01 «Теорія та історія культури»*. Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, Міністерство культури України, Київ 2018, s. 194.

¹² *Ibidem*, s. 203.

¹³ *Ibidem*, s. 205.

¹⁴ *Ibidem*, s. 508.

В. Вшелячинський та З. Носковський)¹⁵. З 1907 року З. Носковський був обраний Почесним членом Галицького музичного товариства¹⁶.

Музика З. Носковського звучала у Львові як за життя автора, так і після його відходу в засвіти і особливо на хвилях Львівського радіо у 1934–1939 роках. У 1934 році виповнилося 25 років від дня смерті композитора і у львівському часописі «Справедливість» була опублікована стаття «*25 rocznicę śmierci Noskowskiego*». Редакція зазначала, що «w locie tego roku upłynęło 25 lat od czasu, kiedy zakończył życie Zymunt Noskowski, którego nazwisko zapisało się złotymi literami w księgach dziejów muzycznych Polski, Noskowski zalicza się bowiem do najlepszych polskich kompozytorów symfonicznych»¹⁷.

З нагоди цієї події у вересні 1934 року в ефірі львівського радіо відбулися дві передачі: недільний ранковий симфонічний концерт під орудою Юзефа Озімінського й за співробітництва з Ю. Поплавським, а в програмі наступної радіопередачі прозвучала музика для оркестру під керівництвом Адама Довжицького з участю Марії Карв'янської (спів). Цим концертам передували лекції про творчість З. Носковського професора Романа Хойнацького¹⁸.

На сучасному етапі музика З. Носковського звучить в Україні, проте не так часто і переважно симфонічна поема «*Степ*» ор. 66. Так, 4 лютого 2011 року в Колонному залі ім. М. Лисенка Національної Філармонії України в Києві відбувся вечір Академічного Симфонічного Оркестру Національної Філармонії України під орудою польського диригента Марціна Наленч-Несьоловського, в програмі якого поряд із творами Моріца Мошковського і Антоніна Дворжака звучала згадана симфонічна поема Зигмунта Носковського¹⁹.

У листопаді 2013 року оркестр Люблінської філармонії, який вважається найдавнішим філармонійним колективом Польщі, виступив у Львівській філармонії з програмою, до якої входили твори Бориса Лятошинського, Вітольда Лютославського, Зигмунта Носковського. Тож під керівництвом польського диригента Войцеха Родака також прозвучала симфонічна поема «*Степ*»²⁰.

Музика польських композиторів Зигмунта Носковського, Мечислава Вайнберга та Войцеха Кіляра прозвучала 4 грудня 2019 року у Національній філармонії України в Києві під егідою святкування 200-річчя Станіслава

¹⁵ Т.Л. Мазепа, *Галицьке Музичне Товариство...*, s. 511.

¹⁶ *Ibidem*, s. 470.

¹⁷ *25 rocznicę śmierci Noskowskiego*, „Sprawiedliwość” 1934, nr 344 (8 IX), s. 6.

¹⁸ *Ibidem*, s. 6

¹⁹ Польський диригент Марцін Наленч-Несьоловський на концерті Академічного Симфонічного Оркестру Національної Філармонії України, <http://old.polinst.kyiv.ua/event200.html> (21.01.2022).

²⁰ Оркестр Люблінської філармонії у Львові, <https://varianty.lviv.ua/15670-ivan-pakhota-v-ukrainu-povertatys-ne-planuii>; <https://ticketclub.com.ua> (11.02.2022).

Монюшка. У виконанні Національного заслуженого академічного симфонічного оркестру України під керуванням польського диригента Павела Котли прозвучала симфонічна поема «*Степ*» З. Носковського²¹.

Як свідчать факти і відгуки у пресі, З. Носковський неодноразово бував в Україні, контактував з українськими і польськими культурними діячами, знайомився з пісенно-танцювальними фольклорними надбаннями українського народу. Примітно, що виявляючи цікавість до української культури, чимало зразків народної музичної творчості лягли в основу композицій З. Носковського, як в оригінальному викладі, так і в певному перевтіленні народнопісенних інтонаційних моделей.

Цікавим прикладом проникнення українських фольклорних зразків (пісень і танців) у творчість З. Носковського став цикл «*Українські мелодії. 8 характерних п'єс із народних пісень і танців провінцій Галичини та України*» тв. 33 для фортепіано в чотири руки²². Твір присвячений другу композитора – лікареві Теодору Герингу. Загалом З. Носковський написав чимало творів для фортепіанного ансамблю. Відомі цікаві факти з його творчого життєпису, коли він сам виступав у складі фортепіанного дуету, виконуючи власні композиції. Примітно, що наприкінці 1870-х років написаний З. Носковським цикл «*Krakowiaks*» для фортепіано був високо оцінений Ференцом Лістом і за його порадою був опублікований у Лейпцигу як тв. 2, що додало успіху композитору і відкрило доступ до музичних видань Німеччини і Швейцарії. У 1880 році З. Носковський, перебуваючи в Баден-Бадені (Німеччина), особисто заприятелював з Ференцом Лістом і грав з ним в концертних програмах свої краков'яки в чотири руки. Відомо, що Ф. Ліст неодноразово використовував український фольклор у своїх творах, як і його відомий учень – польський композитор і піаніст Юліуш Зарембський. Можливо, угорський композитор і захопив З. Носковського красою української пісні й танцю. А черпати фольклорні зразки композитор правдоподібно міг зі збірок: Вацлава Залеського «*Пісні польські й руські люду галицького*» (1833 р., інструментовані Каролем Ліпінським), Соломона Щасного «*Коломийки и шумки*» (1863 р.), Антона Коціпінського «*Пісні, думки і шумки руського народу на Поділлі, Україні і в Малоросії*» (1862 р.), Оскара Кольберга «*Покуття*» (1882–1889 рр.), Миколи Маркевича «*Українські мелодії*» (1831 р.) і «*Народные украинские напѣвы, положенные на фортепіано*» (1840 р.), Опанаса Марковича «*Сборникъ украинскихъ пѣсень*» (1849 р.), Павла Чубинського та багатьох інших.

²¹ Вечір польської музики у Філармонії, <https://moemisto.ua/kiev/vechir-polskoyi-muziki-natssimforkestr-ukrayini-189647.html> (28.01.2022).

²² S. Noskowski, *Melodies Rutheniennes 8 Morceaux caracteristiques d'apres des chansons et danses nationaux des provinces Galicie et Ukraine* op. 33, London 1891, Augener Ltd.

Цикл *«Українські мелодії. 8 характерних п'єс із народних пісень і танців провінцій Галичини та України»* тв. 33 був створений близько 1890 року²³ і до нього увійшли: *«Пісня і Коломийка»*, *«Пісня»*, *«Варіація на пісню»*, *«Русинський танець»*, *«Романс і пісня»*, *«Тропак»*, *«Думка»*, *«Сільський танець»*, в основу яких покладені українські народні пісні й танці.

Цикл розпочинає *«Пісня і Коломийка»*, в якій пісня звучить то урочисто і наповнено в октавно-акордовому викладі, то ніжно і прозоро – обплітаючи мелодичне зерно гамоподібними пасажами. Використання гармонічного мінору (a-moll), підвищеного IV ступеня ладу, синкоповані наголоси слабкої долі навіюють коломийковий колорит, проте тут композитор, використовуючи непритаманний коломийці тридольний розмір, надає їй своєрідного звучання. Сама коломийка – весела і безжурна заворожує легкістю і майстерним фактурним викладом, коли танцювальна тема проводиться кілька разів у різних регістрах фортепіано у щораз іншому супровідному обрамленні – акордовому чи фігураційному і творить досконалу художню мініатюру.

Наступна – п'єса *«Пісня»*, – написана на основі веснянки *«А вже весна, а вже красна»*, яка лягла в основу багатьох композицій як українських, так і зарубіжних композиторів, для прикладу дитяча опера Миколи Лисенка *«Зима і весна»*, *«Експромт № 3»* для фортепіано німецького композитора Едуарда Мертке, фортепіанна мініатюра Валеріана Довженка *«Веснянка»*, хорова обробка Миколи Леонтовича тощо. Твір 3. Носковського (Andante cantabile) належить до ліричних кантиленних центрів циклу, попри те, що ця веснянка сприймається як фольклорний зразок жартівливого характеру – веснянка, яка покликана закликати весну, тепло і пробудження природи.

Після короткого двотактового вступу в першій партії фортепіано з'являється спочатку октавне (унісонне) проведення теми веснянки у верхньому регістрі, а згодом – збагачене терцієвими проведеннями, притаманними народному багатоголосю на тлі спокійного, плавного, фігураційного супроводу. Середній епізод тричастинної п'єси побудований на мелодичному звороті, який композитор майстерно уклав з елементів основної веснянкової теми в оберненні з використанням пунктирного ритму на першій долі. Ця частина носить жартівливіший характер. Мелодична лінія зосереджена в нижчому регістрі фортепіано і проводиться як кантиленна лінія у другій партії фортепіано, а супровідна партія перенесена у високий регістр інструмента, стає яскраво відривистою, уривчастою, викладена дрібними тривалостями зі значною кількістю пауз, що додає веснянкового забарвлення. Реприза повертає до проведення теми пісні у первісному викладі, а в невеличкій коді (9 тактів) композитор у другій партії фортепіано співставляє проведення

²³ Zygmunt Noskowski – Step, <https://zpe.gov.pl/a/zygmunt-noskowski---step/DUOjFmBgX> (18.02.2022).

оригінальної теми (2 такти) та її обернення (4 такти), створюючи своєрідне об'єднання тем двох частин твору.

«Варіації на пісню» (b-moll) – мелодично сприймаються як збірний образ українських народних балад з притаманними їм незначною розспівністю, маршовістю і зворотами на низхідну малу сексту з розв'язанням (кадансовим) в тоніку, так званим «зворотом Гриця». При початковому викладі теми її початок подається з орнаментальним прикрашанням основних тонів. Чотиридольний розмір, акордовий супровід додають їй маршовості. У першій варіації тема проводиться у другій партії і саме тут вона за інтонаційною канвою найбільше наближається до пісні «Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці». Друга варіація – урочистий величний марш звучить наповнено: перша партія фортепіано проводить тему в акордових послідовностях обох рук, а супровідна канва в низькому регістрі фортепіано, викладена дрібними гамоподібними уривчастими зворотами в поєднанні з важкими (con forza) відривистими низхідними ходами та гучною динамікою додають звиязжного характеру. Третя варіація повністю контрастна – ніжна, наспівна мініатюра, яка звучить на притишених динамічних нюансах (una corda), де тема у первісному звучанні викладена в низькому регістрі, а перша партія творить делікатне тло звучанням репетиційних прозорих терцієвих послідовностей у найвищому регістрі інструменту. Четверта – остання варіація, – проводиться у паралельному мажорі, де тема зазнає крім ладового, ще й ритмічного варіювання.

«Український (Русинський) танець» написаний в характері українського традиційного танцю гопака, що втілює силу, міць, спритність, героїзм, адже його походження пов'язують зі середовищем Запорізького війська. Тут зберігаються притаманні риси народного танцю, як: мінливість характеру і ладо-інтонаційного складу (мажоро-мінор, D-B-cis-D), дводольний розмір (2/4), агогічна і темпова мінливість. Композитору вдалося чудово передати дух цього колоритного танцю у ансамблевій фортепіанній композиції.

Наступний твір – «Romance et Chansonnette», – вносить доволі протилежний настрій у музичну канву циклу, адже його перший епізод романсового характеру звучить наспівно у шестидольному розмірі, мінорній тональності (g-moll) й розміреному темпі (Andante cantabile). Середня частина твору (Allegro non troppo) має танцювальний характер і за мелодичним зерном нагадує українську народну танцювальну пісню козачкового типу «Дам лиха закаблукам», яку зі збірки Алоїза Єдлічки «Собрание малороссийских народных песень» (1861 р.) опублікував у своїй праці «Українська усна словесність» Філарет Колесса²⁴.

²⁴ Ф. Колесса, *Українська усна словесність. Загальний огляд (із портретиками українських етнографів та народних співців). Вибір творів із поясненнями та нотами*, Львів 1938, s. 458–459.

Після запального і віртуозного епізоду повертається тема першої частини в унісонному викладі в першій партії фортепіано, а фігураційна гамоподібна супровідна лінія другої партії стає прозорою мелодизовано-гармонічною канвою романсової теми. Варто зазначити, що важливу роль у цьому творі відіграє супровідна лінія, адже унісонний виклад тематичної лінії поперемінно у кожній партії фортепіано, розвивається, доповнюється і окреслює мелодичні відтінки народного першоджерела саме завдяки супровідній канві як у романах композиторів-професіоналів.

«Тропак» – таку назву отримала шоста п'єса в циклі. Український народний танець тропак належить до гопаково-козачкової групи і характеризується жвавим і завзятим темпом, дводольним розміром і спорідненими рисами з гопак, а саме стосовно мінливості характеру. Перша і третя частини твору (*Allegretto gajo*) – веселі й швидкі, сповнені іскристого танцювального колориту з типовими для цього танцю притупуваннями, що відображаються у частому акцентуванні. Середня ж частина – спокійнішого настрою (*Tranquillo*), проте з жартівливо-притупувальними зворотами. Ця колоритна танцювальна п'єса вирізняється тим, що тематична лінія повністю викладена у першій партії фортепіано, а друга – проводить розгорнену супровідну лінію з цікавими підголосками і доповненнями мелодичного зерна.

Наступна композиція – «Думка» (у циклі назва подана «*Zadumka*»), – написана у традиціях жанру «думка-шумка», притаманного творчості Дениса Бонковського, Йосипа Витвицького, Сидора Воробкевича, Владислава Заремби, Віктора Зентарського, Михайла Завадського, Миколи Лисенка та інших авторів. Композиція розпочинається притаманною жанру частиною (*Andante*, саме думка) з мелодією, що нагадує українські народні балади сумовитого характеру, які переважно виконувалися під супровід бандури. Композитору вдалося майстерно відтворити звучання цього народного інструмента (тремоло, перебори). Середня частина твору (шумка) написана на основі популярної жартівливої народної пісні-шумки «*Була собі Маруся*» («*Полюбила Петруся*»), яку знаходимо у збірках Антона Коципінського, Філарета Колесси, а також двох інших танцювальних тем, коломийкового колориту. Тут панує дводольний розмір, квадратні побудови, мелодика, насичена широкими стрибками, мелізматичними прикрасами (форшлагі, групетто).

Завершальна частина побудована на подвійному чергуванні двох тем – проведеної початкової баладної теми, шумки («*Полюбила Петруся*») і знову теми думки, яка після короткої перегри переходить у завершальну фразу шумки на кульмінаційному піднесенні.

«Сільський танець» («*Danse rustique*») – яскрава п'єса у жвавому темпі (*Allegretto*) в мажорному колориті, яка поєднує в собі кілька танцювальних тем гопаково-козачкового наповнення. Середня частина наспівного характеру (*Piu lento*) подана в мінорній барві й нагадує лемківську сумовиту баладу.

Завершується остання п'єса циклу феєричною репризною частиною на прискоренні звучання, збільшенні гучності до *ff*, вивершуючи не тільки твір, але і весь цикл, в якому все ж переважає танцювальний характер над пісенним.

Варто зауважити, що у 2021 році під егідою Музичного університету імені Фрідерика Шопена у Варшаві вийшов компакт-диск із записом циклу «Українські мелодії» ор. 33 З. Носковського у чудовому виконанні фортепіанного дуету в складі Агнешки Козло і Катажини-Еви Соколовської.

Серед цікавих композицій З. Носковського також «Український танець. Коломийка» тв. 6 № 2 з опери (народної драми зі співами і танцями) «Хата за селом» («Циганка Аза») за твором Юзефа-Ігнація Крашевського у фортепіанному викладі на 2 і 4 руки. Твір був опублікований окремим виданням у 1890 році, разом із «Циганським танцем» з цієї ж опери²⁵ в авторському викладі для фортепіано. Ця яскрава народна картина з оперного полотна, як і вся вистава, пронизана українськими народними танцювальними мелодіями в майстерному оздобленні композитора, неодноразово ставилася у Львові у 1922-1923 рр. у народному театрі «Українська бесіда» під художньою опікою Олександра Загарова та директоруванням Йосипа Стадника²⁶.

Отож, композиції З. Носковського, в яких автор застосував фольклорні елементи («Українські мелодії на теми галицьких пісень і танців для фортепіано в 4 руки» (1890 р.), «Коломийка» для фортепіано з опери «Хата за селом», «Тропак» («Український танець») для скрипки і фортепіано, 3 п'єси ор. 26 («Краков'як», «Українська пісня» і «Полонез», 1890 р.), «Пісня з України» ор. 28 № 2 та багато інших) як і вся творчість композитора розвивалися в традиціях романтизму, в традиціях XIX ст. з притаманною відвертістю у висловлюванні й душевною емоційністю. Вони стали добрим прикладом популяризації українського фольклору.

Важливо зазначити, що ці композиції доволі складні технічно, віртуозні, з певними художніми завданнями і складною романтичною фортепіанною фактурою, з рівноправністю і взаємодоповненням обох партій у фортепіанних ансамблевих творах.

Автор у викладі фортепіанної фактури застосовував гомофонно-гармонічний і поліфонізований виклад, октавно-акордову техніку в поєднанні з віртуозними пассажами та фігураційними побудовами (дрібна техніка), стрибки, переплетення партій. Згадані композиції З. Носковського, його концертна діяльність є яскравою сторінкою в історії польської і української інструментальної музики XIX ст. і музичної культури загалом, в яких на основі європейських

²⁵ Noskowski Siegmund. Zigeunertanz (Taniec cygański) und Ukrainischer Tanz (Kolomyjka): Ballettmusik aus dem Volksschauspiel: Die einsame Hütte (Chata za wsia): für pianoforte zu 4 händen: Op. 16. No. 1, Leipzig-Breslau 1890.

²⁶ Театральна школа у Львові, „Театральне Мистецтво” 1922, Вип. I, Квітень, s. 15.

традицій та залученні польської й української фольклорної спадщини, зміцнювалися підвалини культурного розвитку і творчої співпраці наших народів, яка продовжується і сьогодні у різних напрямках, як і у підтримці й допомозі усієї Польщі для українського народу, яку ми відчуваємо у страхітливі дні війни з московією у XXI столітті.

Bibliografia

Źródła

Театр і музика, „Рада” 1907, nr 185 (15 VIII), s. 4.

Театральна школа у Львові, „Театральне Мистецтво” 1922, Вип. I. Квітень. s. 15.

25 rocznicę śmierci Noskowskiego, „Sprawiedliwość” 1934, nr 344 (8 IX), s. 6.

Franko I., 1892, *Muzyka polska i ruska*, „Kurjer Lwowski” 1892, nr 239–244, nr 249 (27 VIII–6 IX).

Noskowski S., *Zigeunertanz (Taniec cygański) und Ukrainischer Tanz (Kolomyjka): Balletmusik aus dem Volksschauspiel: Die einsame Hütte (Chata za wsia): für pianoforte zu 4 händen*: Op. 16. No. 1. Leipzig–Breslau 1890.

Noskowski S., *Melodies Rutheniennes 8 Morceaux caracteristiques d'apres des chansons et danses nationaux des provinces Galicie et Ukraine* op. 33, London 1891 Augener Ltd.

Opracowania

Зезюля Г., «Лівія Квінтілла» – опера Зигмунта Носковського, „Студії мистецтвознавчі”, [Київ] 2008, nr 3 (23), s. 87–100.

Колесса Ф., *Українська усна словесність. Загальний огляд (із портретами українських етнографів та народних співців). Вибір творів із поясненнями та нотами*, Львів 1938.

Мазепа Т.Л., *Галицьке Музичне Товариство у культурно-мистецькому процесі XIX – початку XX століття*. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора мистецтвознавства за спеціальністю 26.00.01 «Теорія та історія культури», Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, Міністерство культури України, Київ 2018.

Нудьга Г., *Українська дума і пісня в світі*: У 2-х кн., Кн. 1, Ін-т народознавства НАН України, Львів 1997.

Нудьга Г., *Українська дума і пісня в світі*: У 2-х кн., Кн. 2, Ін-т народознавства НАН України, Львів 1998.

Франко І., *Музика польська і руська* [w:] *Іван Франко про музику*, red. Т. Коноварт, Львів 2006, s. 38–58.

Źródła internetowe

Вечір польської музики у Філармонії, <https://moemisto.ua/kyiv/vechir-polskoyi-muziki-natssim-forkestr-ukrayini-189647.html> (28.01.2022).

Оркестр Люблінської філармонії у Львові, <https://varianty.lviv.ua/15670-ivan-pakhota-v-ukrainu-povertatys-ne-planuiu>; <https://ticketclub.com.ua> (11.02.2022).

Польський диригент Марцін Наленч-Несоловський на концерті Академічного Симфонічного Оркестру Національної Філармонії України, <http://old.polinst.kyiv.ua/event200.html> (21.01.2022).

Zygmunt Noskowski – Step, <https://zpe.gov.pl/a/zygmunt-noskowski---step/DUOjFmBgX> (18.02.2022).

**THE WORKS OF ZYGMUNT NOSKOWSKI IN THE CONTEXT
OF THE DIALOGUE OF CULTURES – POLISH AND UKRAINIAN****Abstract**

The article is dedicated to the work of the outstanding Polish composer, conductor, violinist and pianist, teacher and musicologist, active music and public figure Zygmunt Noskowski (1846–1909). His fascinating attitude to the heritage of Ukrainian folk song and dance was emphasized. The composer's multi-genre heritage includes many works in which Ukrainian folk song and dance became an inspiration for the author.

The focus is on the work of the outstanding Ukrainian poet, writer and publicist, thinker and folklorist Ivan Franko "Polish and Russian Music" – in "Polish and Russian Music" he emphasized the perfection of form, the charm of rhythmic and melodic images in the composer's works, direct and indirect references to folklore.

Z. Noskowski visited Ukraine many times, contacted Ukrainian and Polish cultural figures, got acquainted with the song and dance folklore heritage of the Ukrainian people. The article reveals the palette of the composer's concert activity in Ukraine (Kyiv, Lviv), the history of opera performance, some symphonic, choral, instrumental works both in the early 20th century and today. Many examples of folk music formed the basis of Z. Noskowski's compositions, both in the original presentation and in a certain reincarnation of folk song intonation models – among such works: Ukrainian melodies on the themes of Galician songs and dances for piano 4 hands (1890), Kolomyika for piano from the opera House in the Village, Tropak (Ukrainian dance) for violin and piano, 3 pieces op. 26 (Krakowiak, Ukrainian Song and Polonaise, 1890), Song from Ukraine op. 28 no. 2 and many others. Musical and aesthetic analysis of individual compositions by Z. Noskowski is presented in the article in order to reveal the images and genres in the composer's work related to Ukraine.

Keywords: Zygmunt Noskowski, Ukrainian folk songs and dances, dialogue of cultures, musical works, concert activity